

mgr Przemysław Osiewicz

INPiD UAM Poznań

Wybory w państwie nieuznanym na przykładzie Tureckiej Republiki Północnego Cypru

Wprowadzenie

Kwestia cypryjska pozostaje nieuregulowana od 1974 roku, mimo nieustannych starań podejmowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych oraz przedstawicieli obu cypryjskich społeczności. Cypr został faktycznie podzielony na dwie części w wyniku operacji wojsk tureckich przeprowadzonych latem 1974 roku. Od tego czasu Grecy cypryjscy mieszkają wyłącznie w południowej części wyspy, zaś Turcy cypryjscy – w północnej. W 1983 roku, w obliczu fiaska rokowań bezpośrednich, prowadzonych pod auspicjami ONZ, władze Turków cypryjskich zdecydowały się proklamować powstanie własnego państwa, któremu nadano nazwę Turecka Republika Północnego Cypru (TRPC, tur. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*)¹.

Państwo Turków cypryjskich zostało dotąd uznane jedynie przez Republikę Turcji. Brak powszechnego uznania Tureckiej Republiki Północnego Cypru sprawia, że jest ono określane mianem państwa nieuznanego². Jednakże pomimo tego państwo tureckie na Cyprze istnieje nadal, a jego władze wyłaniane są w drodze demokratycznej, podobnie jak w większości państw świata.

¹ Więcej na temat kwestii cypryjskiej zob.: A. Adamczyk, *Cypr – dzieje polityczne*, Wydawnictwo Dialog, Warszawa 2002; H. Erçakica, *Everything is About Cyprus*, Ünlem Publishing, Kyrenia 2006; C. Dodd, *Disaccord on Cyprus: the UN Plan and After*, Eothen Press, Huntingdon 2004; C. Hitchens, *Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger*, Verso, London – New York 2002; J. Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, Palgrave, Basingstoke 2005; B. Nitecka-Jagiello, *Cypr – anatomia konfliktu*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1975; C. Palley, *An International Relations Debacle: the UN Secretary-General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004*, Hart Publishing, Oxford – Portland 2005; Z. Stavrinides, *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*, Rüstem, Nicosia 1999.

² Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjmuję, iż aby można było określić dane państwo mianem państwa nieuznanego nie może zostać ono uznane *de iure* przez więcej niż dwa państwa. W literaturze przedmiotu na określenie państw nieuznawanych stosowane są również inne pojęcia: quasi-państwa, parapaństwa oraz państwa *de facto* niepodległe. Od państw nieuznawanych należy odróżnić państwa częściowo uznane na arenie międzynarodowej, których przykładem jest Tajwan. Niektórzy badacze zaliczają do tej grupy również TRPC ze względu na jej uznanie ze strony Republiki Turcji. Innymi przykładami państw nieuznawanych są Abchazja i Osetia Południowa, obie wchodzące formalnie w skład Gruzji, oraz Naddniestrze, należące formalnie do Mołdawii.

Podstawowym celem niniejszej rozprawy jest analiza procesów wyborczych w państwie nieuznanym na przykładzie Tureckiej Republiki Północnego Cypru oraz próba określenia elementów wyróżniających je na tle wyborów przeprowadzanych w państwach powszechnie uznawanych.

Kwestia braku powszechnego uznania TRPC

Zgodnie z Międzyamerykańską konwencją o prawach i obowiązkach państw z 1933 roku, nowopowstałe państwo, aby stać się podmiotem prawa międzynarodowego musi posiadać: ludność, terytorium, rząd oraz zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami. Turecka Republika Północnego Cypru spełnia pierwsze trzy kryteria. Istnieje jednak kwestia, czy państwo Turków cypryjskich posiada zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami, rozumianą jako *stosunek innych państw do niego*³.

Z oczywistych względów władze Republiki Cypru nie uznały nowopowstałego państwa. W dniu proklamacji TRPC, prezydent Cypru Spyros Kyprianou oświadczył, iż *ta decyzja nie tylko jeszcze bardziej skomplikowała problem cypryjski, ale dowiodła również prawdziwych intencji strony tureckiej, których celem jest secesja okupowanego terytorium Republiki Cypru*⁴. Z tego powodu deklaracja niepodległości stała się, na wniosek Republiki Cypru, Grecji oraz Wielkiej Brytanii, przedmiotem obrad Rady Bezpieczeństwa ONZ. Już 18 listopada, zaledwie trzy dni po jednostronnej deklaracji utworzenia TRPC, Rada przyjęła rezolucję nr 541 (1983). W punkcie 1 członkowie RB ONZ wyrazili zaniepokojenie z powodu secesji ogłoszonej przez władze Turków cypryjskich. Konsekwentnie, w punkcie 2, znalazło się zastrzeżenie, iż *uważa się wspomnianą deklarację za nielegalną i wzywa do jej odwołania*. Najważniejsze postanowienie, które w praktyce przesądziło o losach nowopowstałego państwa, zawarte zostało w punkcie 7: *Wzywa się wszystkie państwa do nieuznawania żadnego państwa cypryjskiego innego niż Republika Cypru*⁵. Bez wątpienia, przyjęcie rezolucji tej treści było dyplomatycznym sukcesem władz Republiki Cypru, aczkolwiek nowy dokument nie wpłynął na zmianę decyzji władz tureckich. Warto zaznaczyć, że

³ M. Perkowski, *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001, s. 69.

⁴ *The Cyprus Question*, Nicosia 2003, s. 21.

⁵ *Resolution 541 (1983) Adopted by the Security Council on 18 November 1983*, w: *Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem 1964 – 2001*, Nicosia 2002, s. 87-88.

przeciwko jego zatwierdzeniu głosował przedstawiciel Pakistanu, a od głosu wstrzymał się reprezentant Jordanii.

Rezolucja nr 541 okazała się wyjątkowo skuteczna, gdyż dotąd żadne państwo, poza Republiką Turcji, nie uznało TRPC. Dzień przed jej zatwierdzeniem, 17 listopada 1983 roku, stanowisko w sprawie zajął również Parlament Europejski. W punkcie 1 własnej rezolucji⁶ instytucja ta zdecydowanie potępiła działania podjęte przez *sektor Turków cypryjskich* celem ustanowienia odrębnego niepodległego państwa na Cyprze. Z kolei w punkcie 3 eurodeputowani zobowiązali Radę do podjęcia wszelkich niezbędnych czynności, które potwierdzą nieważność deklaracji ogłoszonej przez Turków cypryjskich.

Bez wątplenia tak zdecydowane stanowisko Rady Bezpieczeństwa ONZ, Parlamentu Europejskiego, Zgromadzenia Parlamentarnego oraz Komitetu Ministrów Rady Europy musiały przesądzić o braku międzynarodowego uznania dla nowopowstałego państwa Turków cypryjskich. Tym samym, społeczność turecka na Cyprze została skazana na izolację, a władze Republiki Turcji zmuszone do zrewidowania swej polityki wobec wyspy. Wszelkie próby politycznego nacisku na Ankarę oraz liderów Turków cypryjskich nie przyniosły jednak zakładanych rezultatów. 17 kwietnia 1984 roku TRPC oraz Turcja wymieniły ambasadorów, co w praktyce było równoznaczne z nawiązaniem stosunków dyplomatycznych oraz uznaniem przez Ankarę państwa Turków cypryjskich.

Wspomniane referendum, wybór Raufa Denktasza na pierwszego prezydenta TRPC oraz oficjalne nawiązanie stosunków dyplomatycznych między TRPC a Republiką Turcji stały się przyczyną ostrej reakcji ze strony Grecji oraz Republiki Cypru. W konsekwencji, RB ONZ przyjęła 11 maja 1984 roku rezolucję nr 550 (1984), w której potępiła *wszelkie działania prowadzące do secesji, włączając wymianę ambasadorów między Turcją oraz kierownictwem Turków cypryjskich, która jako bezprawna winna być natychmiast odwołana*⁷. Nie jest bez znaczenia, że podczas głosowania nad przyjęciem rezolucji nr 550 jedynie Pakistan zagłosował przeciw, natomiast Stany Zjednoczone wstrzymały się od głosu. Z pewnością powodem tego posunięcia administracji amerykańskiej była chęć poprawy stosunków z Turcją, tak

⁶ *Resolution of 17 November 1983 on the 'declaration of independence' by the Turkish Cypriot sector of Cyprus*, w: *European Stand on the Cyprus Problem. Resolutions Adopted by the European Union and the Parliamentary Assembly and the Committee of Ministers of the Council of Europe*, Nicosia 2003, s. 34.

⁷ *Resolution 550 (1984) Adopted by the Security Council on 11 May 1984*, w: *Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem 1964 – 2001*, op. cit., s. 90.

ważnych dla Waszyngtonu w okresie kolejnego, zimnowojennego napięcia po 1979 roku.

Począwszy od 1983 roku, każda decyzja administracji tureckiej jest odczytywana przez władze Republiki Cypru jako próba utrwalenia podziału wyspy. Tym samym oddala się perspektywa powrotu uchodźców greckich do północnej części wyspy oraz odzyskania pozostawionego tam majątku. Z każdym miesiącem północny Cypr staje się coraz „bardziej turecki”, natomiast południe przekształca się w strefę wyłącznie grecką. Podział Cypru na część północną i południową stał się faktem bez względu na ostre reakcje ze strony społeczności międzynarodowej.

Konstytucja TRPC

Wkrótce rozpoczęto prace nad Konstytucją Tureckiej Republiki Północnego Cypru. Pełen tekst Konstytucji został opublikowany w dzienniku urzędowym 8 czerwca 1984 roku. Dokument został podzielony na osiem części oraz 164 artykuły. Konstrukcja Konstytucji TRPC jest bardzo podobna do tej, która występuje w konstytucjach wielu państw świata, niemniej jej treść odzwierciedla sytuację polityczną na Cyprze. W Preambule znalazł się zapis, w którym naród Turków cypryjskich podziękował za przeprowadzenie operacji pokojowej przez „bohaterskie siły zbrojne Turcji”⁸. W artykule 164 zawarto wymóg zatwierdzenia Konstytucji przez obywateli w drodze referendum, które przeprowadzono dnia 5 maja 1985 roku. „Spośród blisko 92 tysięcy uprawnionych do głosowania, udział w referendum wzięło 71,933 obywateli. Spośród nich 70,16% opowiedziało się za przyjęciem Konstytucji, natomiast 29,82% uprawnionych odrzuciło proponowaną treść dokumentu. Konstytucja została ponownie opublikowana w dzienniku urzędowym 7 maja 1985 roku i tym samym weszła w życie”⁹. Pierwszym Prezydentem został wybrany Rauf Denktaş¹⁰. Nota bene, cypryjski dziennikarz Costas Yennaris, w swej książce poświęconej kwestii cypryjskiej, przytoczył fragment wypowiedzi Ozgera Ozgura, lidera Tureckiej Partii

⁸ *The Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus* [w:] „Journal of Cyprus Studies” 1999, Vol. 14/15. Pełen tekst konstytucji TRPC dostępny jest również w internecie pod następującym adresem: www.trncpresidency.org/constitution.html.

⁹ *Ibidem*, s. 119.

¹⁰ Ze względu na brak powszechnego uznania władz Tureckiej Republiki Północnego Cypru na arenie międzynarodowej, głowa tego państwa bywa często określana w oficjalnych dokumentach, literaturze naukowej oraz prasie greckiej mianem „tak zwanego prezydenta” (z ang. so-called President). Neutralnym określeniem, stosowanym przez autora, jest „lider Turków cypryjskich”. Ilekroć mowa o prezydencie TRPC występuje nawiązanie do dokumentów oraz oficjalnego stanowiska strony tureckiej.

Republikańskiej (CTP - *Cumhuriyetçi Türk Partisi*), ze stycznia 1988 roku. Lider CTP, partii opozycyjnej w stosunku do Raufa Denktasza, miał stwierdzić, iż „około połowę z tych, którzy opowiedzieli się za konstytucją, stanowiła tak zwana siła robocza zaimportowana z Turcji¹¹. Ponadto, Ozger Ozgur nazwał konstytucję Tureckiej Republiki Północnego Cypru kopią niedemokratycznej konstytucji Turcji¹². Cytowana wypowiedź byłego przywódcy lewicowej CTP oraz znaczny odsetek mieszkańców północnego Cypru głosujących przeciwko przyjęciu konstytucji dowodzą istnienia silnej opozycji wobec polityki Raufa Denktasza w latach osiemdziesiątych.

Na podstawie postanowień Konstytucji w TRPC występuje trójpodział władzy, zakazana jest dyskryminacja rasowa, zagwarantowany sekularyzm oraz równość wszystkich obywateli wobec prawa¹³. Obywatele TRPC w drodze wyborów powszechnych wyłaniają prezydenta oraz członków Zgromadzenia Narodowego. Reżim polityczny należy określić jako parlamentarno-gabinetowy, gdyż władza rządu pochodzi od parlamentu i jest on przed nim odpowiedzialny¹⁴. Jednakże Konstytucja, choć stosowana, nadal pozostaje nieważna w świetle obowiązujących norm prawa międzynarodowego, gdyż TRPC została *de iure* uznana jedynie przez Republikę Turcji¹⁵.

¹¹ C. Yennaris, *From the East: Conflict and Partition in Cyprus*, Elliot & Thompson, London 2003, s. 223.

¹² Ibidem.

¹³ Warto porównać system polityczny TRPC z systemem politycznym Republiki Cypru. Konstytucja Republiki Cypru *de iure* nadal obowiązuje na całym terytorium Cypru i odnosi się do wszystkich jego mieszkańców, w tym Turków cypryjskich. Zob. J. Zaborowski, *System polityczny Republiki Cypryjskiej [w:] Systemy polityczne wybranych państw*, pod red. K. A. Wojtaszczyka, Elipsa, Warszawa 2004.

¹⁴ Władza wykonawcza spoczywa w rękach Prezydenta oraz Rady Ministrów. Prezydent jest wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Spośród deputowanych wybiera premiera, którego zadaniem jest sformowanie rządu. Parlament jest jednoizbowy, a w skład Zgromadzenia wchodzi 50 deputowanych, wybieranych w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Najważniejszą instytucją sądowniczą w państwie jest Sąd Najwyższy, któremu przysługują kompetencje sądu konstytucyjnego, najwyższego sądu odwoławczego oraz sądu administracyjnego. Zob. *Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus*, Public Relations Department TRNC Deputy Prime Ministry and Ministry of Foreign Affairs, Lefkosa 2005, s. 14-17.

¹⁵ Międzynarodowa praktyka przyczyniła się do powstania dwóch podstawowych rodzajów uznania państwa. W opinii Alfonsa Klafkowskiego „należy rozróżnić dwa rodzaje uznania: uznanie *de iure* i uznanie *de facto*. Uznanie *de iure* jest uznaniem całkowitym i nieodwołalnym. W praktyce jednak zdarza się odwołanie uznania państwa. Warto przypomnieć atak nauki niemieckiej po I wojnie światowej na przedstawiciela francuskiej nauki prawa międzynarodowego Fauchille’a, który wystąpił w 1918 roku z projektem cofnięcia uznania międzynarodowego Rzeszy Niemieckiej. Rodzaj uznania państwa *de facto* występuje wtedy, gdy państwo chce nawiązać stosunki z państwem uznanym, lecz jednocześnie pragnie uniknąć odpowiedzialności związanej z uznaniem *de iure*. Uznanie *de facto* jest prowizoryczne i może być cofnięte. W dziedzinie obu tych rodzajów uznania państwa nie ma reguł ogólnych, każdy taki przypadek wymaga indywidualnych badań”. Zob. A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, PWN, Warszawa 1981, s. 153.

Wybory parlamentarne¹⁶

Na mocy Konstytucji „władzę ustawodawczą, w imieniu obywateli Tureckiej Republiki Północnego Cypru, sprawuje Zgromadzenie Republiki” (art.4)¹⁷. Parlament TRPC jest jednoizbowy. W skład Zgromadzenia Republiki (tur. *Cumhuriyet Meclisi*) wchodzi 50 deputowanych (art. 77), wybieranych na pięcioletnie kadencje w drodze wyborów powszechnych, równych, tajnych i bezpośrednich (art. 79, ust. 1). W ramach systemu proporcjonalnego podział mandatów następuje na podstawie metody d’Hondta¹⁸. Ordynacja wyborcza wprowadza również 5% próg wyborczy, którego przekroczenie przez dane ugrupowanie polityczne jest warunkiem *sine qua non* udziału w podziale mandatów do Zgromadzenia. Północny Cypr podzielony został na pięć okręgów wyborczych: Nikozja (Lefkoşa), Famagusta (Gazimağusa), Kyrenia (Girne), Güzelyurt i Iskele¹⁹.

Czynne prawo wyborcze przysługuje wszystkim obywatelom, którzy ukończyli 18 lat i nie zostali pozbawieni tego prawa prawomocnym wyrokiem sądowym. Z kolei bierne prawo wyborcze przysługuje wszystkim obywatelom TRPC, którzy ukończyli 25 rok życia, nie zostali go pozbawieni prawomocnym wyrokiem sądowym i od co najmniej trzech lat mieszkają na północnym Cyprze²⁰. Dodatkowym wymogiem w stosunku do mężczyzn kandydujących do Zgromadzenia jest uregulowany stosunek do służby wojskowej.

W latach 1985 – 2005 wybory do Zgromadzenia przeprowadzano siedmiokrotnie: w 1985, 1990, 1991 (wybory uzupełniające), 1993 (wybory przedterminowe), 1998, 2003 i 2005 roku (wybory przedterminowe). Na tej podstawie nietrudno wywnioskować, iż

¹⁶ Władze Republiki Cypru nie uznają ani rangi, ani wyników wyborów przeprowadzanych na północnym Cyprze. Niezmiennie określają je mianem „procesu wyborczego na północy”, „tak zwanych wyborów” lub „quasi-wyborów”.

¹⁷ *The Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, op. cit.

¹⁸ Metoda d’Hondta jest „metodą przeliczania głosów na mandaty, stosowaną w proporcjonalnych systemach wyborczych, zwana również metodą największych średnich. Opracowana została przez belgijskiego matematyka Victora d’Hondta (...) W celu transformacji głosów na każdą listę partyjną w danym okręgu wyborczym, dzieli się przez kolejne liczby całkowite tak długo, aż uda się w ten sposób uszeregować tyle następujących po sobie ilorazów, ile jest mandatów do obsadzenia w danym okręgu. Każda partia otrzymuje tyle mandatów, ile w wyniku tej operacji przypadło jej ilorazów” Metoda ta wyraźnie faworyzuje duże ugrupowania polityczne. Zob. B. Michalak, *d’Hondta metoda* [w:] *Encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, J. Marszałek-Kawy, W. Sokoła, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 48.

¹⁹ W nawiasach podano tureckie odpowiedniki bardziej rozpowszechnionych nazw miast cypryjskich.

²⁰ To postanowienie zawarte w ordynacji wyborczej wzbudza szereg kontrowersji, gdyż w praktyce umożliwia start w wyborach parlamentarnych Turkom przybyłym na Cypr po 1974 roku, a których władze Republiki Cypru oficjalnie określają mianem „nielegalnych osadników”.

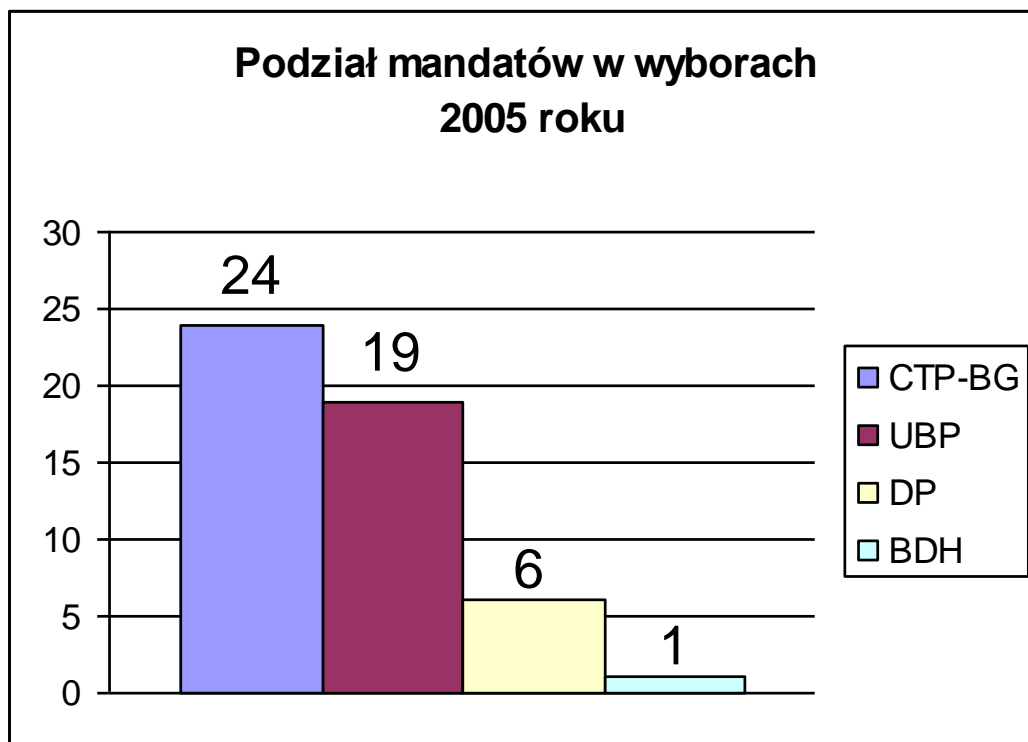
scenę polityczną na północnym Cyprze cechuje niski poziom stabilizacji. Zaledwie dwa razy w dotychczasowej historii deputowani przepracowali pełnią pięcioletnią kadencję.

Wybory parlamentarne przeprowadzone w 2005 roku zakończyły się zwycięstwem Tureckiej Partii Republikańskiej (CTP - *Cumhuriyetçi Türk Partisi*), która uzyskała 44,45% głosów. Po ich przeliczeniu z zastosowaniem metody d'Hondta, CTP przyznano 24 mandaty. Drugą siłą polityczną w TRPC stała się, podobnie jak to miało miejsce w 2003 roku, Partia Jedności Narodowej (UBP – *Ulusal Birlik Partisi*). Największa partia prawicowa otrzymała 31,71% głosów – 19 mandatów. Z kolei Partii Demokratycznej (DP – *Demokrat Partisi*) zaufało 13,47% (sześć mandatów), natomiast Ruch na Rzecz Pokoju i Demokracji (BDH – *Bariş ve Demokrasi Hareketi*) 5,84%, co dało temu ugrupowaniu jeden mandat²¹.

W wyniku wyborów Turecka Partia Republikańska utworzyła rząd koalicyjny z Partią Demokratyczną, na którego czele stanął powtórnie Mehmet Ali Talat. Po wyborze lidera CTP na prezydenta TRPC w kwietniu 2005 roku, funkcje premiera przejął Ferdi Soyer. Rząd CTP-DP przetrwał w tym kształcie do września 2006, gdy po przejściu kilku deputowanych z DP do CTP, Ferdi Soyer zrekonstruował gabinet wyłącznie w oparciu o członków CTP.

Wykres 1

²¹ *TRNC Early General Elections Held*, „Kibris” nr 1/2005, s. 3.

Oprac. własne na podstawie: *Elections in Northern Cyprus, 2005 Parliamentary Elections*, http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_%26_Elections_in_TRNC.

Wybory prezydenckie²²

Konstytucja stanowi, iż „władza wykonawcza jest pełniona przez Prezydenta Republiki oraz Radę Ministrów”(art. 5)²³. Prezydent TRPC (tur. *Cumhurbaşkanı*) jest wybierany na pięcioletnią kadencję (art.99, ust. 1). Jeśli w pierwszej turze wyborów żadnemu z kandydatów nie uda się uzyskać bezwzględnej większości głosów, organizowana jest druga tura.

Kandydaci na prezydenta północnego Cypru muszą spełniać warunki stawiane kandydatom na deputowanych do Zgromadzenia, z tym, że muszą mieć ukończone 35 lat (art.99, ust. 1c). Ponadto, każdy kandydat musi posiadać udokumentowane wyższe wykształcenie (art. 99, ust. 1b), a jego rodzice muszą być tureckiego pochodzenia (art. 99, 1d).

Na podstawie powyższych rozwiązań konstytucyjnych należy zauważyć, iż wybory prezydenckie w TRPC spełniają wymogi tajności, równości i bezpośredniości, natomiast nie mają charakteru wyborów powszechnych, gdyż poważnie ograniczone

²² Wyniki i ranga wyborów prezydenckich w TRPC, podobnie jak w przypadku wyborów do Zgromadzenia, nie są uznawane przez władze Republiki Cypru. Stosowane są terminy „quasi-wybory” lub „tak zwane wybory”.

²³ *The Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, op. cit.

zostało bierne prawo wyborcze. Zastosowany cenzus wykształcenia, stosowany również w przypadku prezydenta Republiki Turcji, skutecznie ogranicza możliwość kandydowania szeregowi obywateli TRPC.

W wyniku wyborów przeprowadzonych 17 kwietnia 2005 roku prezydentem został wybrany Mehemet Ali Talat, dotychczasowy premier i lider partii CTP. Uzyskał on poparcie ze strony 55,8% wyborców. Drugie miejsce zajął Derviş Eroğlu (UBP) – 22,8%, a trzecie Mustafa Arabacıoğlu (DP) – 13,3%²⁴. Tym samym Mehmet Ali Talat został drugim w historii prezydentem TRPC po Raufie Denktaszu, który pełnił tę funkcję nieprzerwanie w latach 1983-2005.

Frekwencja

Zarówno wybory parlamentarne, jak i wybory prezydenckie przeprowadzane na północnym Cyprze cechuje bardzo wysoka frekwencja. Warto przy tym zaznaczyć, że udział w wyborach nie jest obowiązkowy. W przypadku wyborów do Zgromadzenia najwyższy poziom frekwencji odnotowany został w 1993 roku (92,9%), natomiast najniższy w roku 2005 (80,75%)²⁵. W latach 1993 – 2005 można również zaobserwować wyraźną tendencję spadkową – łączny spadek frekwencji o 12 punktów procentowych.

Podobnie wysoka frekwencja jest charakterystyczna dla wyborów prezydenckich. Najwyższy poziom odnotowany został w trakcie wyborów w 1990 roku, gdy do urn poszło aż 91,7% uprawnionych. Niższą, aczkolwiek wciąż wysoką w porównaniu z innymi państwami frekwencję odnotowano w roku 1985 (85,7%) oraz 2002 (81,2%), natomiast najniższy w roku 2005 (69,6%).

Relatywnie wysoką frekwencję można zapewne tłumaczyć faktem nieuznawania państwa Turków cypryjskich oraz jego władz na arenie międzynarodowej. W przypadku wyborów prezydenckich, Turcy cypryjscy wybierają nie tylko głowę państwa, ale także głównego negocjatora, który reprezentuje ich w rozmowach ze stroną Greków cypryjskich, reprezentantami innych państw i przedstawicielami rozmaitych organizacji międzynarodowych z Sekretarzem Generalnym ONZ na czele.

²⁴ Więcej na temat wyników (pełna lista kandydatów i procenty uzyskanych głosów) oraz przebiegu ostatnich wyborów na Cyprze zob. http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_%26_Elections_in_TRNC#Presidential_Elections

²⁵ M. Hatay, *Beyond Numbers: An Inquiry into the Political Integration of the Turkish 'Settlers' in Northern Cyprus*, op. cit., s. 35, 45.

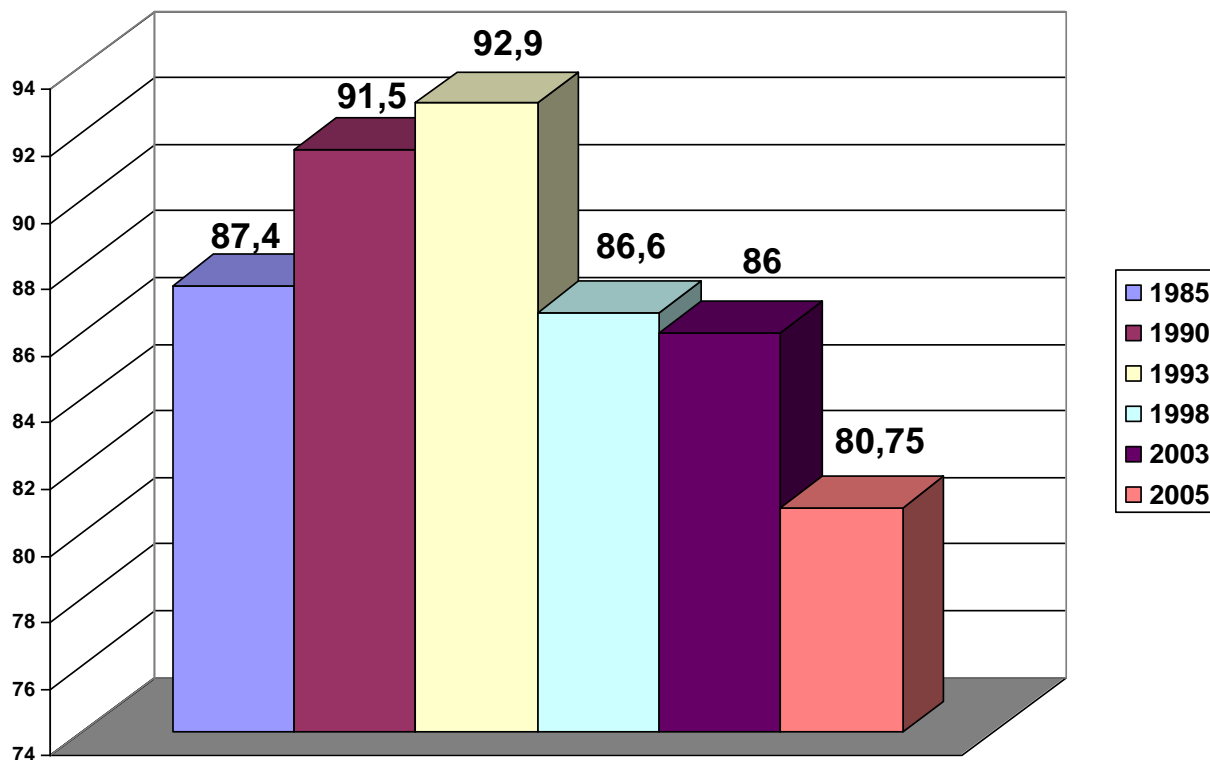
W latach, w których odnotowano najwyższy poziom frekwencji (wybory prezydenckie w 1990 roku oraz parlamentarne w 1993 roku) miały miejsce ważne wydarzenia związane z procesem pojednania pomiędzy Turkami cypryjskimi a Grekami cypryjskimi. Misja dobrych usług prowadzona przez kolejnych Sekretarzy Generalnych ONZ Javiera Pereze de Cuellara oraz Boutrosa Boutrosa Ghali wyzwoliła po obu stronach linii Attyli nadzieję na szybkie uregulowanie kwestii cypryjskiej i wypracowanie korzystnego dla obu stron porozumienia pod auspicjami ONZ. Tym samym ówczesne wybory stały się swego rodzaju starciem pomiędzy zwolennikami pojednania oraz jego przeciwnikami. Wybory prezydenckie 1990 roku były starciem Ismaila Bozkurta, zwolennikiem przeprowadzenia głębokich reform demokratycznych, z dotychczasowym prezydentem, zwolennikiem „twardego kursu” w stosunku do strony greckiej, Raufem Denktaszem. Z tego starcia zwycięsko wyszedł Rauf Denktasz, postrzegany przez większość społeczeństwa jako skuteczny i zdecydowany negocjator.

Ponadto system ulegał stopniowej demokratyzacji, gdyż o ile w wyborach parlamentarnych w 1990 roku brały udział jedynie dwie partie i jeden blok wyborczy DMP, a przewaga rządzącej partii UBP była na tyle duża, że mogła samodzielnie utworzyć rząd (54,7%), o tyle wybory w 1993 roku cechowała większa aktywność i siła partii opozycyjnych²⁶. Ponadto, wybory uzupełniające w 1991 roku zostały zbojkotowane przez partie opozycyjne, zwłaszcza CTP, i dlatego powrót w kolejnych wyborach zachęcił ich elektorat do wzięcia udziału w głosowaniu. W rezultacie w 1993 roku aż siedem partii wystawiło swoich kandydatów. Dużym sukcesem zakończył się start Tureckiej Partii Republikańskiej (CTP) – 24,2% oraz Partii Demokratycznej (DP) – 29,2%, natomiast rządowa Partia Jedności Narodowej (UBP) poniosła dotkliwą porażkę (29,9%). W konsekwencji CTP oraz DP utworzyły rząd koalicyjny i odsunęły UBP od władzy.

Wykres 2

²⁶ W skład bloku wyborczego DMP weszła, między innymi, największa partia opozycyjna CTP.

Frekwencja w wyborach parlamentarnych w TRPC

Oprac. własne na podstawie danych zawartych w M. Hatay, *Beyond Numbers: An Inquiry into the Political Integration of the Turkish 'Settlers' in Northern Cyprus*, op. cit.

Wnioski

Chociaż władze Tureckiej Republiki Północnego Cypru są wyłaniane zgodnie z powszechnie przyjętymi, demokratycznymi standardami, nie są one uznawane przez społeczność międzynarodową. Strona Greków cypryjskich, reprezentowana przez uznawane na świecie władze Republiki Cypru, nie uznaje ani TRPC, ani wyników przeprowadzanych tam wyborów. Można z dużą pewnością przyjąć, iż jest to podstawowy czynnik odróżniający wybory w państwie nieuznanym od procesu wyborczego w państwie powszechnie uznanym. Z tego względu prezydent TRPC nie jest przyjmowany oficjalnie jako głowa państwa podczas wizyt zagranicznych z wyjątkiem Turcji oraz Pakistanu. Najczęściej bywa przedstawiany jako przedstawiciel społeczności Turków cypryjskich.

Pomimo faktu nieuznawania władz TRPC, Turcy cypryjscy przejawiają duże zainteresowanie zarówno wyborami prezydenckimi, jak i wyborami parlamentarnymi. Świadczy o tym bardzo wysoka frekwencja, która w przypadku wyborów do Zgromadzenia zawsze przekracza 80%, natomiast w przypadku wyborów prezydenckich sięga powyżej 70%. Znaczne zaangażowanie ze strony społeczności Turków cypryjskich w procesy wyborcze można tłumaczyć wysoce niekorzystną pozycją ich nieuznawanego państwa na arenie międzynarodowej oraz niezwykle złożoną sytuacją polityczną na Cyprze. W praktyce wybory prezydenckie pełnią zarazem funkcję wyboru przedstawiciela całej społeczności do spraw kontaktów ze stroną grecką, Unią Europejską oraz Organizacją Narodów Zjednoczonych. Podczas kolejnych rokowań mających na celu uregulowanie kwestii cypryjskiej głowa państwa pełni funkcję głównego negocjatora, chociaż wynika to raczej z dotychczasowej praktyki zapoczątkowanej przez Raufa Denktasza, a nie z postanowień Konstytucji.

Wybory do Zgromadzenia są równe, bezpośrednie, powszechne i tajne. Tym samym nie różnią się od wyborów przeprowadzanych w wielu państwach świata. Natomiast warto zauważyć, iż w przypadku wyborów prezydenckich zostało poważnie ograniczone bierne prawo wyborcze poprzez wprowadzenie cenzusu wykształcenia. Ponadto, kandydat musi udowodnić tureckie pochodzenie obojga rodziców. Takie rozwiązanie w praktyce uniemożliwia start w wyborach osobom urodzonym na północnym Cyprze i legitymującym się tamtejszym obywatelstwem, ale nie mającym tureckich korzeni. Z drugiej strony, obowiązujące regulacje umożliwiają kandydowanie i głosowanie imigrantom z Turcji. Ta uwaga dotyczy również wyborów parlamentarnych.